

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ У ТЕОРІЇ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ

Попівняк О. І.,

аспірант

Національного університету державної фіскальної служби України

У статті проведено аналіз та узагальнено теоретичні підходи до визначення поняття митної безпеки, деяких її складових частин та особливостей. Розкрито місце, роль та мету митної безпеки. Розглянуто роль суб'єктів забезпечення митної безпеки. Запропоновано визначати митну безпеку з позицій особливого правового порядку діяльності уповноважених суб'єктів щодо забезпечення виконання учасниками митних відносин загальнообов'язкових правил у сфері державної митної справи. Доведено необхідність виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз митній безпеці.

В статье проведен анализ и обобщены теоретические подходы к определению понятия таможенной безопасности, некоторых ее составляющих и особенностей. Раскрыто место, роль и цели таможенной безопасности. Рассмотрена роль субъектов обеспечения таможенной безопасности. Предложено определять таможенную безопасность с позиций особого правового порядка деятельности уполномоченных субъектов по обеспечению исполнения участниками таможенных отношений общеобязательных правил в сфере государственного таможенного дела. Доказана необходимость установления внешних и внутренних угроз таможенной безопасности.

The article analyzes and summarizes theoretical approaches to the definition of the concept of customs security, some of its components and features. The place, role and goals of customs security are revealed. The role of subjects of ensuring customs security is considered. It is proposed to determine the customs security from the perspective of a special legal order of the activities of authorized subjects to ensure compliance by participants of customs relations all obligatory rules in the sphere of state customs affairs. It has been proven the need to establish threats to customs security, both external and internal.

Ключові слова: митна безпека, суб'єкти забезпечення, митна сфера, митні інтереси, державна митна справа.

Постановка проблеми. Під час формулювання визначення поняття «митна безпека» слід враховувати сучасні умови, у яких перебуває Україна – військовий конфлікт на Сході, надання безвізового режиму з країнами ЄС, набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Зміни у геополітичній обстановці у світі змінюють підходи до визначення поняття національної безпеки. Саме тому Верховною Радою України 5 квітня 2018 року у першому читанні прийнято проект закону України «Про національну безпеку України». Відповідно до положень цього законопроекту поняття «національна безпека» розуміється як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України (життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави) від реальних та потенційних загроз. Саме тому сьогодні необхідно змінювати підходи до визначення поняття «митна безпека».

Зокрема, слід переглянути підхід до формулювання визначення поняття митної безпеки як стану захищеності певних інтересів, як правило таких, які науковці називають митними інтересами, що впливають на забезпечення безпеки у сфері економічної діяльності. На думку автора, за умов, що склалися, динамічний характер поняття «безпека» проявляється у трансформації його змісту за різних умов та відповідно до змін у наявних загрозах. Отже, вказане поняття доцільно характеризувати з позицій захищеності від загроз. Крім того, необхідно ретельно підійти до визначення поняття «митна безпека».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз досліджень, вивченням поняття митної безпеки та її забезпечення займалися такі вітчизняні науковці, як І.Г. Бережнюк, Л.О. Бицька, А.О. Брачук, А.А. Вірковська, А.Д. Войцещук, Л.О. Врублевська, Н.І. Гавловська, А.І. Калініченко, О.В. Комаров, М.І. Кулешина, М.М. Левко, О.О. Недобега, К.І. Новікова, І.В. Новосад, Н.В. Осадча, О.В. Осадчук, П.В. Пашко, П.Я. Пісной, Д.В. Пудрик, М.В. Разумей, Є.М. Рудніченко та інші.

Сьогодні більшість науковців визначає поняття «митна безпека» як стан захищеності держави в економічній та митній сферах.

Метою статті є виокремлення нового підходу до формування поняття митної безпеки на основі проаналізованого, узагальненого та систематизованого досвіду інших науковців, а також надання авторського визначення поняття митної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 6 Митного кодексу України митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України [1], тобто національних інтересів, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи.

У ст. 2 параграфу 1 частини 1 Митного кодексу Європейського Союзу основними завданнями митних адміністрацій є, окрім інших, забезпечення безпеки Європейського Союзу та його громадян, а також захист навколишнього середовища у тісній взаємодії з іншими органами влади [2].

У ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначено термін національної безпеки як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам, зокрема у сфері податково-бюджетної та митної політики, під час виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [3].

Отже, поняття митної безпеки є похідним від категорії національної безпеки, а його суть полягає у захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз національним інтересам у сфері податково-бюджетної та митної політики.

П.В. Пашко та П.Я. Пісний митну безпеку розуміють як стан захищеності економічних інтересів держави в митній галузі. Вони наголошують, що визначення понять митної безпеки та суміжних з нею категорій зумовлює можливість детального розкриття системи понять, пов'язаних із зовнішньоекономічною та економічною безпекою, а також дозволяє визначити чітку систему дій суб'єкта забезпечення митної безпеки України – митної служби України та інших державних органів у напрямі попередження та ліквідації причин виникнення митних загроз [4].

Як вважає П.В. Пашко, з одного боку, митна безпека впливає із зовнішньоекономічної безпеки та є її складовою частиною, з іншого боку – митна безпека, яка забезпечується виконанням митної справи, перебуває на зіткненні силових і несилових складових частин національної безпеки й може бути виділена в окреме поняття [5].

Однак П.В. Пашко вважає, що митну безпеку можна вважати станом захищеності національних інтересів, забезпечення та реалізацію яких покладено на митні органи країни [6].

На думку П.В. Пашка та І.Г. Бережнюка, метою системи митної безпеки є досягнення стабільної роботи митної системи, належного рівня сприяння зовнішньоекономічній діяльності, забезпечення зниження ризиків, а також нейтралізації ризик-чинників, які безпосередньо впливають на стан реалізації [7].

У своєму дослідженні Л.О. Бицька приходять до висновку, що митна безпека є не лише складовою частиною економічної безпеки держави, а тому під час її вдосконалення необхідно застосувати та переймати досвід функціонування митних систем світу та виділити захист національних інтересів як пріоритетне завдання [8].

А.О. Брачук вважає, що митна безпека включає в себе забезпечення безпеки під час здійснення міжнародної торгівлі та безпеки, пов'язаної з боротьбою проти контрабанди з порушенням митних правил [9]. На її думку, митна безпека повинна забезпечити недопущення контрабанди та порушення митних правил, створення умов сприяння міжнародній торгівлі, прискорення та спрощення митних процедур, подальше вдосконалення українського митного законодавства відповідно до міжнародних та європейських стандартів тощо.

У своїх наукових дослідженнях Л.О. Врублевська приходять до висновку, що головною метою митної безпеки є забезпечення захисту економічних інтересів країни, захисту життєво важливих потреб, інтересів і цінностей людини, населення, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, джерелом яких є зовнішньоекономічні зв'язки [10].

На думку Н.І. Гавловської, О.В. Осадчук та Є.М. Рудніченко, митна безпека є комплексом ефективних економічних, правових, політичних заходів держави із захисту її інтересів та населення у митній сфері [11].

Науковець А.І. Калініченко робить висновки про те, що завданням митної політики у державній політиці національної безпеки є забезпечення економічних інтересів та безпеки України, а об'єктом митної безпеки є митні інтереси держави, які забезпечують як зовнішньоекономічну, так і митну безпеку [12].

Як вважає М.М. Левко, митна безпека є сукупністю ефективних економічних, правових, політичних та інших механізмів, спрямованих на захист інтересів суб'єктів господарювання та держави в зовнішньоекономічній сфері і, зокрема, у митній сфері [13].

О.О. Недобєга та М.І. Кулешина вважають, що митна безпека є невід'ємною складовою частиною економічної безпеки, насамперед, завдяки спрямованості на захист національних економічних інтересів та захист національного виробника [14].

У своїх дослідженнях К.І. Новікова розглядає митну безпеку як стан захищеності митних інтересів держави, який забезпечується митними органами. На її думку, сьгодні теоретико-методологічна база дослідження механізмів забезпечення митної безпеки є недостатньо розробленою та потребує подальшого доопрацювання. Тому необхідне концептуальне визначення складників митної безпеки та розробка способів її забезпечення шляхом розробки проекту Концепції митної безпеки [15].

На думку І.В. Новосад, митна безпека є невід'ємною складовою частиною економічної безпеки, що відіграє важливу роль у захисті національних економічних інтересів у зовнішньоекономічній сфері [16]. Науковець дає визначення митної безпеки як стану захищеності національних інтересів України в митній галузі, який дозволяє за різних умов та незалежно від загроз забезпечити ефективне проведення митного оформлення, регулювання, контролю та здійснення заходів, спрямованих на боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил [17].

Д.В. Пудрик визначає митну безпеку як стан захищеності митних інтересів від будь-яких загроз, що виникають під час здійснення державної митної справи [18].

Як вважає М.М. Разумей, митну безпеку можливо подати як сукупність таких складників: експортна безпека, імпортна безпека та безпека, яка забезпечується боротьбою з контрабандою та порушеннями митних правил [19].

Більшість науковців у визначенні поняття «митна безпека» досить часто використовують поняття «інтерес».

Відповідно до Митного кодексу України митні інтереси – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи [1].

Конституційний Суд України у одному зі своїх рішень дає таке визначення: «поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається в частині першій статті 4 Цивільного процесуального кодексу України та інших законах України у логічно-смысловому зв'язку з поняттям «права», треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальним правовим засадам» [20].

П.В. Пашко вважає, що митні інтереси держави слід розуміти як специфічні національні інтереси держави, забезпечення та реалізація яких досягаються провадженням митної справи [21]. На його думку, митні інтереси забезпечують як митну, так і зовнішньоекономічну безпеку. До митних інтересів, які забезпечують зовнішньоекономічну безпеку, він відносить підвищення рівня зовнішньоекономічного співробітництва, експортного потенціалу, активізації розвитку економічних суб'єктів, збереження та відтворення природних, трудових, енергетичних ресурсів тощо. У сфері забезпечення митної безпеки до митних інтересів він відносить фіскальні, торгівельно-економічні, регульовальні, правоохоронні та інші питання [22].

На думку А.Д. Войцещука та А.А. Вірковської, сфера національних економічних інтересів перебуває під дією чинників та викликів не тільки національного, але й глобального характеру. Саме тому митна складова цих інтересів набуває актуальності, зважаючи на процеси гармонізації митних процедур, спрощення тарифних умов переміщення товарів у контексті глобальної лібералізації міжнародної торгівлі та переорієнтації функцій митної політики з фіскальної на регульовальну [23].

У своїх дослідженнях Н.В. Осадча приходиться до висновку, що митні інтереси держави слід визначати поточним станом зовнішньоекономічних відносин, ступенем реалізації установлених стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку, задоволенням матеріальних потреб громадян і ступенем захисту культурного середовища держави [24].

З урахуванням викладеного вище можливо констатувати, що поняття «митні інтереси» має тимчасово-змінний характер, а з огляду на умови сьгодення до їх наповнення слід внести геополітичні зміни, що відбуваються, врахувати переорієнтацію функцій митної політики з фіскальної на регуляторну. З урахуванням змін, можливо, необхідно внести зміни до суб'єктів забезпечення митної безпеки України, які захищають митні інтереси нашої держави.

Також, окрім самого поняття митної безпеки, важливу роль відіграє розуміння поняття забезпечення митної безпеки України.

Поняття «забезпечення митної безпеки» А.О. Брачук розглядає як застосування сукупності засобів, методів та інструментів, здатних протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам під час здійснення державної митної справи, забезпечити досягнення балансу між спрощенням митних процедур та необхідним рівнем захищеності митних інтересів та надійності [9].

На думку О.В. Комарова, пріоритетним напрямком державного управління в митній сфері у контексті гарантування державної безпеки є забезпечення митної безпеки на основі адміністрування ризиків [25].

У своїх наукових дослідженнях І.В. Новосад приходять до висновку, що забезпечення митної безпеки слід розуміти як упровадження в митній справі сукупності заходів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам та викликам у сфері зовнішньоекономічних відносин [16].

Професор П.В. Пашко вважає, що поняття «забезпечення митної безпеки» слід розглядати як здатність управлінських рішень в рамках створеної системи захисту економічних інтересів держави протидіяти можливим небезпекам у митній галузі. Головною метою забезпечення митної безпеки він вважає досягнення необхідного рівня надійності митної системи [5]. П.В. Пашко наголошує на тому, що процес забезпечення митної безпеки зумовлений організаційними, технологічними, економічними, трудовими аспектами митного процесу [22].

Як вбачається із наведеного переліку поглядів та підходів, більшість науковців схилиються до думки про те, що митна безпека є частиною зовнішньоекономічної безпеки та входить до складу економічної безпеки. Цікавою є думка професора П.В. Пашка, який вважає, що митна безпека перебуває на стику силових і несилових складових частин національної безпеки й може бути виділена в окреме поняття. Також науковці визначають поняття митної безпеки як стан захищеності митних, економічних та зовнішньоекономічних інтересів. Метою митної безпеки більшість вважає забезпечення захисту економічних інтересів країни, стабільну роботу митної системи.

Безпека як категорія сприймається у свідомості як забезпечувальна функція держави щодо дотримання встановлених нею правил. Забезпечення митної безпеки уповноваженими суб'єктами сприймається як їх правова можливість і спроможність якісно та професійно реалізовувати ті функції, які на них покладені державою. Такий підхід дозволяє сформулювати поняття митної безпеки в іншому аспекті, ніж той, який вже сформований і передбачає розкриття змісту через стан захищеності митних, економічних, зовнішньоекономічних та інших інтересів.

Висновки. Отже, митна безпека – це, насамперед, особливий правовий порядок діяльності уповноважених суб'єктів щодо забезпечення виконання учасниками митних відносин загальнообов'язкових правил у сфері державної митної справи.

У чинному законодавстві ці правила вже встановлені Митним кодексом України, іншими законами, кодексами та нормативно-правовими актами. Проте не можна стверджувати про ефективність та належне врегулювання завдань, функцій, компетенції суб'єктів забезпечення митної безпеки. Також доцільно зауважити про необхідність визначення сучасних зовнішніх та внутрішніх загроз митній безпеці з метою формування моделі протидії, складовою частиною якої є правові процедури діяльності суб'єктів забезпечення митної безпеки.

Література:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/page>.
2. Union Customs Code 09.10.2013 р. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0952&rid=1>.
3. Про основи національної безпеки України: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
4. Пашко П.В., Пісной П.Я. Митна безпека України. Вісник НАДУ при Президентіві України. 2006. № 2. С. 138–143. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/479/1/435_IR.pdf.
5. Пашко П.В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки. Митна справа. 2010. № 1 (67). С. 5–16. URL: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=13994&chapter=1>.
6. Пашко П.В. Системоутворювальні чинники митної безпеки. Стратегічна панорама. 2007. № 2. С. 44–49. URL: <http://www.niss.gov.ua/panorama/p2007-2.pdf>.
7. Пашко П.В., Бережнюк І.Г. Митна політика та митна безпека України. Державний науково-дослідний інститут митної справи. Серія «Митна справа в Україні». Хмельницький. 2013. 338 с. URL: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/4862/1/Mytna_polityka.pdf.
8. Бицька Л.О. Основні тенденції розвитку та стан митної політики як складової економічної безпеки України. Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі: збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського Науково-практичного гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка (4 квітня 2017 р. Львів: ФУФБ), 2017. 145 с. С. 20–24. URL: http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/Zbirnyk_Mytn.4.04.2017.pdf.
9. Брачук А.О. Особливості забезпечення митної безпеки та митних процесів в умовах спрощення митних процедур. Lex Portus. № 1 (3). 2017. С. 156–167. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7798/Brachuk%20LP1-2017.pdf?sequence=1>.

10. Врублевська Л.О. Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави. Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі: збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського Науково-практичного гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка (4 квітня 2017 р. Львів: ФУФБ), 2017. 145 с. С. 33–38. URL: http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/Zbirnyk_Mytn.4.04.2017.pdf.
11. Гавловська Н.І., Осадчук О.В., Рудніченко Є.М. Вплив митних органів на економічну безпеку держави. Митна безпека. 2011. № 1–2. С. 52–56. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/2043/1/7.pdf>.
12. Калініченко А.І. Митна безпека як складова національної безпеки України. Право та інновації. 2015. № 2. С. 14–18. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&_S21P03=FILA=&_S21STR=apir_2015_2_4.
13. Левко М.М. Системний підхід до визначення ролі та місця митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки держави. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26.2. С. 95–103. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistemniy-pidhid-do-viznachennya-rol-i-ta-mistsya-mitnoyi-bezpeki-u-zabezpechenni-ekonomichnoyi-bezpeki-derzhavi.pdf>
14. Недобега О.О., Кулешина М.І. Митна безпека як складова економічної безпеки України. URL : https://www.researchgate.net/publication/301494496_Mitna_bezpeka_ak_skladova_ekonomichnoi_bezpeki_Ukraini_Customs_Security_as_a_Component_of_Economic_Security_of_Ukraine.
15. Новікова К.І. Глобалізаційні виклики митній безпеці держави. Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 4 (16). С. 174–180. URL: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eo-4-2012/174-180.pdf>.
16. Новосад І.В. Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави. Світ фінансів. 2015. № 2. С. 145–155. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/3758/1/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%B0%D0%B4%20%D0%86..pdf>.
17. Новосад І. Роль митної безпеки в захисті національних інтересів держави. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2014. № 14. С. 20–25. URL: <http://fmv-visnyk.pp.ua/wp-content/uploads/2016/2014-14/6.pdf>.
18. Пудрик Д.В. Поняття «митна безпека» в сучасній юридичній науці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2016. № 24. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc24/29.pdf>.
19. Разумей М. Зовнішньоторговельна безпека держави: управлінський аспект. Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць. 2010. № 2 (5). С. 18–26. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10rmmdua.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10rmmdua.pdf).
20. Рішення Конституційного Суду України № 18-рп/2004 від 01.12.2004 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.
21. Пашко П.В. Митна безпека: моногр. О.: АТ «Пласке», 2009. 628 с.
22. Пашко П.В. Передумови та принципи побудови системи управління забезпечення митної безпеки України. Регіональна економіка. 2009. № 2. С. 182–191. URL: http://ird.gov.ua/pe/re200902/re200902_182_PashkoPV.pdf.
23. Войцещук А.Д., Вірковська А.А. Митні аспекти захисту національних економічних інтересів країни. Економічний аналіз. 2016. Том № 24. № 1. С. 106–113. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1162>.
24. Осадча Н.В. Процес забезпечення митного інтересу. Управління економікою: теорія та практика. 2012. С. 128–150. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/protsess-obespecheniya-tamozhennogo-interesa.pdf>.
25. Комаров О.В. Забезпечення митної безпеки на основі адміністрування ризиків як пріоритетний напрям гарантування державної безпеки. Державне управління: удосконалення та розвиток. Дніпровський державний аграрно-економічний університет. 2012. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=496>.
26. Положення про Державну фіскальну службу України: постанова Кабінету Міністрів України № 236 від 21.05.2014 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>.
27. Положення про Міністерство фінансів України: постанова Кабінету Міністрів України № 375 від 20.08.2014 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF>.